

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43
Nisan 2016 April 2016
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

NEVŞEHİR MÜZESİ'NDE BULUNAN BİR GRUP HEYKELTİRAŞLIK ESER* A SET OF SCULPTURE WORK IN NEVSEHIR MUSEUM

Barış Emre SÖNMEZ**

Öz

Bu çalışmanın amacı Nevşehir Müzesi'nde sergilenmekte olan üç adet heykelin stilistik ve ikonografik olarak incelemektir. Bu eserler; giysili kadın heykeli, Hermes torsosu ve kadın başından oluşmaktadır. Eserlerden kadın başı M.S. I. yüzyıla, giysili kadın heykeli ve Hermes torsosu ise M.S. II. yüzyıla aittir. Eserler Nevşehir Müzesi'ne hibe ve satın alma yoluyla kazandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir Müzesi, Roma, Kadın Heykeli, Hermes Torsosu, Kadın Başı.

Abstract

The aim of this study is to examine three pieces of sculpture exhibited in Nevşehir Museum in stylistic and iconographic way. These works of art include dressed woman sculpture, torso of Hermes and woman head. Woman head belongs to 1st century AD, dressed woman sculpture and torso of Hermes belong to 2nd century AD. The works of art are brought to Nevşehir Museum through grant and purchase.

Keywords: Nevşehir Museum, Rome, Woman Sculpture, Torso of Hermes, Woman Head.

GİRİŞ

Araştırmanın ana konusu Nevşehir Müzesi'nde sergilenmekte olan heykeltıraşlık eserleri stilistik ve ikonografik olarak incelemektir. Eserler Nevşehir Müzesi'ne hibe ve satın alma yoluyla kazandırılmıştır. Eserlerin bulunduğu yerler ya da konteksleri bilinmediğinden tarihleme yapılırken bu eserleri stilistik özellikleri ile benzer eser ile karşılaştırılarak bir tarihleme yoluna gidilmiştir. Nevşehir Müzesi'nde sergilenmekte olan heykeltıraşlık eserlere baktığımızda I. nolu eser olan giysili kadın heykeli soylu bir sınıfa mensup olan Doğu (Anadolu) kökenli olan Flavius Aretaios'un kızı Eupatoris'i onurlandırmak için anlaşılan onun bir heykelini dikmiştir. Heykelin sağ dizi üzerinde 7 satırlık bir yazıt bulunmaktadır II. nolu eser orijinali Klasik Dönem'e dayanan Hermes Richelieu tipine sokmaktadır. Eserin orijinali Geç Klasik Dönem içerisinde değerlendirilebilir. III. nolu eser olan kadın başı eserinin özellikle yüz ve saç biçimi ile orijinali Klasik Dönem'e dayanmaktadır.

I. Nolu Eser

Eserin Adı: Kadın Heykeli Res. 1-3

Müze Envanter No: 3546

Bulunduğu Yer ve Tarihi: ? / 23.12.2003

Müzeye Geliş Şekli: Avanos Akarca Belediyesinden Hibe

Malzeme: Mermer

Ölçüler: Y. 145 cm, G. 41 cm, D. 28 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Ayakta duran kadın heykelinin başı boyundan itibaren kırık ve eksiktir. Heykelin sol eli bilekten itibaren sağ elinin ise parmakları eksiktir. Heykelin sağ ayakucu eksik; sol ayakucunun bir kısmı ise zedelenmiştir. Heykel kaidesinin büyük bir kısmı ise korunamamıştır. Heykelin kaideden başlayarak kırık ve eksik olan baş kısmına kadar yer yer kırılmalar ve zedelenmeler görülmektedir. Heykelin arka kısmı ön kısmına göre daha kabaca bırakılmıştır.

Heykelin vücut ağırlığı sol bacak tarafından taşınmakta olup sağ bacak ise dizden bükülerek yana ve geriye doğru çekilmiştir. Heykel khiton üzerine himation giymiştir. Khitonun uç kısımları kaidenin üzerine doğru inmekte ve sol ayak uç kısımları dışarıda kalacak şekilde uzanmaktadır. Khiton sağ bacağın bükülerek yana ve geriye doğru çekilmesine bağlı olarak sağa doğru hafif hareketli olarak verilmiştir. Khiton yukarı kısımda yakası az bir şekilde görülmekte olup bu noktada kumaş 'V' formu almıştır. Khiton

*Nevşehir Müzesi'nde bulunan eserler üzerinde çalışma yapmama izin veren Nevşehir Müzesi Müdürü Sayın Murat E. Gülyaz'a teşekkür ederiz.

** Öğr. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Avanos Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü

üzerine giyilmiş olan himation neredeyse tüm vücudu kaplayacak şekilde sarmıştır. Himation sağ kolu bilek kısmına kadar örterek sol omuz üzerinden arkaya doğru uzanmaktadır. Sol kol dirsekten bükülerek yanda hafif sol bacak üzerine doğru uzanmaktadır. Himation sol kolu tamamen kaplamakta ve himation sol el eksik olmasına rağmen eli ile himationu toplayarak hafifçe çektiği anlaşılmaktadır. Sağ kol ise himation altından dirsekten bükülüp diyagonal bir şekilde iki göğüs arasına doğru uzanmaktadır. Sol omuz kısmından arkaya doğru atılan himation bölümü fazla zengin olmayan kıvrımlar ile aşağıya doğru sarkmaktadır. Himationun aşağıya sarkan kıvrımları 'S' formunda görülmektedir. Himation vücut şekil ve hareketlerine bağlı olarak çeşitli yönlere uzanan kıvrımlarla kaplıdır. Himationun ön yüzündeki kıvrımlar sol omuz kısmından başlayarak sağa doğru birbirine paralel şekilde uzanmaktadır. Himationun kıvrımları sıralı bir şekilde sık ve zengindir.

Heykelin sağ dizi üzerinde 7 satırlık bir yazıt bulunmaktadır:

Φλ(άβιος) Ἀρε-
ταῖος
Εὐπατο-
ρίδι θυ-
γατρὶ
ὑπατι-
κῆ

"Flavius Aretaios konsül sıfatında kızı Eupatoris'e"

Heykeli yaptıran kişi Flavius Aretaios'tur. Taşdığı Flavius ismi bu doğulu şahsın ayrıca Roma vatandaşı olduğunu göstermektedir. M.S. 2. yüzyılda yaşamış Aretaios adında ünlü bir Kappadokyalı hekim vardır¹. Doğu (Anadolu) kökenli olan Flavius Aretaios anlaşılan bir soylu sınıfı mensubu ve aynı zamanda Roma vatandaşı. Kendi kızı Eupatoris'i onurlandırmak için anlaşılan onun bir heykelini dikmiş. İlginç olan durum, Eupatoris'in Romalı bir konsül ile evli olmasıdır. Bundan dolayı da kendisi konsül sıfatı (hypatike) ile tanıtılmaktadır².

Heykelin elbise kıvrımlarını yakında incelediğimizde Side Müzesi'ne bulunan giyimli kadın heykeli fragmanı (Hera Ephesia) ve giyimli kadın torsosuna (Pudicitia) benzemektedir³. Kıvrım üslubu kumaşa bağlı olarak keskin ve ince çizgiler halinde sol omuz kısmından başlayarak sağa doğru birbirine paralel şekilde uzanmaktadır⁴. Eserimiz Manisa Arkeoloji Müzesi'nde yer alan heykelin⁵ himation kıvrımlarının vücudu tamamen kaplaması ve khitonun yukarı kısımda yakasının az bir şekilde görülmekte olup bu noktada kumaş 'V' formu alması ile ortak özellikler göstermektedir. Eserimiz Bursa Arkeoloji Müzesi'nde yer alan mezar stelleri⁶, Antakya Arkeoloji Müzesi'nde yer alan mezar stelleri⁷ ve Manisa Arkeoloji Müzesi'nde yer alan mezar stelleri⁸ ile ortak özellikler göstermektedir.

Eser stilistik özelliklerinden dolayı M.S. 2. yüzyılın 2. yarısına tarihlendirilebilir.

II. Nolu Eser

Eserin Adı: HermesTorsosuRes. 4-6

Müze Envanter No: 1185 (3288)

Bulunduğu Yer ve Tarihi: ? / 23.05.1975

Müze Geliş Şekli: Satın Alma

Malzeme: Mermer

Ölçüler: Y. 40 cm, G. 18 cm, D. 9 cm.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Baş boyunla birlikte, sol kolun pazıdan aşağısı, sağ kol omuz ile birlikte eksiktir. Sağ bacak diz kapaktan itibaren, sol bacak ise diz kapak altından itibaren eksiktir. Torsun yüzeyinde yıpranmalar ve belli noktalarda kopmalar görünmektedir. Sol pazısı üzerinde bulunan parçanın bir kısmı eksiktir.

Torsonun kalan kısmı tipin tanımlanması ve açıklanması için uygundur. Sol omzuna khylamys atılı çıplak torso atletik bir vücut yapısına sahiptir. Kasık ve kalça kaslarından vücut ağırlığının sağ bacak tarafından taşınmakta olduğu anlaşılmaktadır. Sol bacak büyük ihtimalle dizden bükülmüş bir pozisyonda olduğu anlaşılmaktadır. Bacak hareketlerinin sonucu olarak ağırlık sağ tarafa doğru yüklenmektedir. Eserin sol kolun duruş pozisyonuna göre sol kolun vücuttan uzaklaşarak aşağıya doğru sarktığı anlaşılmaktadır. Sağ kol omuzdan itibaren eksik olsa da aşağıya doğru uzanmakta olduğu anlaşılmaktadır. Boynun az bir

¹Harrill, 1995: 110

² Yazıtın çevirisi ve yorumu için yapmış olduğu değerli katkısından dolayı Prof. Dr. Mustafa ADAK'a çok teşekkür ederim.

³ İnan, 1975: Lev. XXXIII, 2-3; Lev. LXI, 1.

⁴ Bieber, 1962: Fig.15, a-b; Kruse, 1975: Kat. Nr. 28-30.

⁵ Dinç, 2015: 77, Kat. Nr. 34.

⁶ Şahin, 2000: Lev. LXII, KA 32-33, Lev. LXXX, KX11.

⁷ Saraçoğlu, 1997: Kat. Nr. 1, 20.

⁸ Işık, 1988: Kat. Nr. 3-8, 16, 24.

kısından anlaşıldığı kadarıyla başın sola doğru dönük olduğu anlaşılmaktadır. Eserin göğüs kasları ve karın kasları belirgin bir şekilde ortaya çıkarılmıştır. Göğüs kafesinin bitim yerinden karın boşluğuna geçiş yeri de belirgin şekilde ortaya çıkarılmıştır. Eserin tipini belirlemede en büyük payı sol omuza atılı olan khlamys olduğu görülmektedir. Khlamys kalınca ve kenarları süslü bir biçimde verilmiştir. Khlamys sol omuz üzerinde önde oval bir biçimde toplanmaktadır. Khlamys arkaya doğru uzanarak sırtın sol tarafını da kaplamaktadır.

Torsonun duruş biçimi ve omuz üzerindeki khlamysin şekli onu Hermes Richelieu tipine sokmaktadır⁹. Tipe ismini veren Hermes Richelieu Louvre Müzesi'nde bulunan MA 573 numaralı heykeldir¹⁰. Louvre Müzesi'nde buluna eser ile Nevşehir Müzesi'nde bulunmakta olan torso ile karşılaştırarak eksiklerimizi tamamlamış oluruz. Sol omuzdan arkaya atılan khlamys kolu izleyerek sırtın sol yanını ve yukarı kısmını örterek aşağıya inerek dirsek ile arasında dolanarak aşağıya doğru sarkmaktadır. Eserin orijinali M.Ö. 4. yüzyılın ortalarına tarihlenmektedir. Orijinal eseri yapan hangi heykeltıraş olduğu konusunda fikir birliği sağlanmamıştır. Geç klasik dönem içerisinde eser vermiş olan Skopas, Lysippos ve Polykleitos ekolüne sahip bir bağlantı içerisinde değerlendirilmektedir¹¹.

Eserimiz duruş biçimi ve sol omuz üzerinde atılı olan khlamys ile Honolulu Sanat Müzesi'ndeki 3603 nolu eser ile benzerli görülmektedir. Sol omuza atılan khlamys omuzun üstünü sararak sol arka sırtı örtmektedir. Khlamys önde daha toplu görülmektedir. Khlamys oldukça kaba ve hacimli görülmektedir. Diğer bir karşılaştırma örneği ise Oedekoven'in koleksiyonunda bulunan eserdir¹². Göğüs kaslarının ve karın kaslarının belirgin şekilde verilmesi ile birlikte vücut hareketliliği eserimiz ile benzerlik göstermektedir. Diğer bir karşılaştırma örneği ise Silifke Müzesi'nde bulunan torsodur¹³. Torso çıplak sol omuz üstünden sırta doğru sarkan khlamys eserimiz ile ortak özellik göstermektedir.

Eser stilistik özelliklerinden dolayı M.S. 2. yüzyılın ortalarına tarihlendirilebilir.

III. Nolu Eser

Eserin Adı: Kadın Başı Res. 7-9

Müze Envanter No: 1325 (4062)

Bulunduğu Yer ve Tarihi: ? / 27.06.1977

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Malzeme: Mermer

Ölçüler: Y. 17 cm, G. 14 cm, D. 19 cm.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Baş boyun kısmından kırıktır. Burun kısmı ve ensede oluşturulmuş topuz kısmı kırıktır. Alın, dudak ve kaşlar aşınmıştır. Başın birçok kısmında kopmalar ve aşınmalar bulunmaktadır. Sağ ve sol gözde aşınmalar bulunmaktadır. Başın üst kısmında aşınmalar bulunmaktadır. Başın üst ön kısmında kurşun ile tutturularak oluşturulmuş demirden yapılmış bir fiyong bulunmaktadır. Başın üst sağ ön kısmında fiyongun yanında matkap ile oluşturulmuş derin bir delik bulunmaktadır.

Baş cepheden olmasına karşın çok hafifte olsa sola dönük şekilde verilmiştir. Yüz hafif oval ve dolgunca. Çene kısmı yuvarlak ve dolgun verilmiştir. Geniş ve düz bir alnı vardır. Ağız hafif açık durmakta ve ağız açıklığı için matkap kullanılmıştır. Saçlar aln üzerinden ikiye ayrılarak her iki yandan şakaklar üzerinden kulak arkasından geriye doğru taranarak arkada ense kısmında küçük bir topuz oluşturmuştur. Alnının ortasında ayrılmış saçlar alnı ortasında üçgen biçimde sınırlandırmaktadır. Saçlar başı çelenk ya da diadem gibi sarmakta ve arkada topuza kadar ilerlemektedir. Başın üst arka kısmından topuza kadar giden birbirine paralel şekilde yapılan çizgiler bulunmaktadır. Saçlar kalın çizgiler ile fazla derin olmayan kanallar ile ayrılmıştır. Kulaklar saçlar tarafından neredeyse kapatılmıştır. Göz bebekleri işlenmemiştir. Etili ve geniş bir bant gibi gösterilen üst göz kapakları bulunmaktadır. Alt göz kapakları ise aşağı çekik ince bir şekilde verilmiş ve üst göz kapaklarından belirgin bir şekilde ayırt edilmiştir.

Capitol Müzesi'nde yer alan Agrippina Major başı¹⁴ yüz ve çene yapısının dolgunluğu, üst ve alt göz kapaklarının işlenişi ile eserimize benzemektedir. Aphrodisias da Agora kapısı'nda bulunmuş olan kadın heykelinin başı¹⁵ saçlarının aln ortasında ikiye ayrılarak kalın çizgiler ile atılarak şakaklardan arkaya doğru ilerlemesi ve göz kapaklarının işlenişi ve göz akları ile olan ilişkisi ile eserimize benzemektedir. Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'nde yer alan Agrippina Minor başı¹⁶ göz kapaklarının işlenişi ve göz akları ile olan ilişkisi ile eserimize benzemektedir. Eserin gergin, düz ve geniş aln yapısı, matkap ile oluşturulan ağız

⁹Lippold, 1911: 271-280; Adriani, 1933: 59-78; Ridgway, 1972: 45-48; Maderna, 1988: Kat. Nr. 946.

¹⁰Lippold, 1911: Res. 2.

¹¹İnan, 1975: 70.

¹²Oedekoven, 1960.

¹³Tepebaş – Durugönül, 2013: 67, Kat. Nr. 29.

¹⁴Özgan, 2013: 246, Res. 164 a-b.

¹⁵Smith-Lenaghan, 2008: 230, Kat. Nr. 1.

¹⁶Fejfer, 2008: 141, Pl. 14 b.

açıklığı, hafif dolgun ve toplu çene yapısı, üst ve alt göz kapaklarının işlenişi gibi stil özellikleri Julius-Claudius dönemi portrelerini anımsatmaktadır¹⁷.

Eser stilistik özelliklerinden dolayı M.S. 1. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlendirilebilir.

SONUÇ

Nevşehir Müzesi'ne çeşitli yıllarda hibe ve satın alma yolu ile kazandırılmış olan heykeltıraşlık eserler çalışma konusu olarak seçilmiştir. Çalışma kapsamına üç adet eser dahil edilmiştir. En erken eser M.S. I. yüzyıla ait olup en geç eser ise M.S. II. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir.

Değerlendirme kapsamına aldığımız eserlere baktığımızda I. nolu eser olan giysili kadın heykeli soylu bir sınıfa mensup olan Doğu (Anadolu) kökenli olan Flavius Aretaios'un kızı Eupatoris'i onurlandırmak için anlaşılan onun bir heykelini dikmiştir. II. nolu eser orijinali Klasik Dönem'e dayanan Hermes Richelieu tipine sokmaktadır. Orijinal eseri yapan hangi heykeltıraş olduğu konusunda fikir birliği sağlanmamış olmakla beraber Geç Klasik Dönem içerisinde eser vermiş olan Skopas, Lysippos ve Polykleitos ekolüne sahip bir bağlantı içerisinde değerlendirilmektedir. III. nolu eser olan kadın başı eserinin özellikle yüz ve saç biçimi ile orijinali Klasik Dönem'e dayanmaktadır. Alnının ortasında ayrılmış saçlar alnı ortasında üçgen biçimde sınırlandırmaktadır. Saçlar başı çelenk ya da diadem gibi sarmakta bu da diademli tanrıça başı olarak değerlendirmeyi sağlayabilmektedir.

Nevşehir'de düzenli bir arkeolojik kazı çalışması bulunmamaktadır. Bu nedenden dolayı çalışma kapsamına alınan eserler Nevşehir Müzesi'ne çeşitli yıllarda satın alma yolu ile müzeye kazandırılmıştır. Eserler müzeye belli bir kazı ile kazandırılmadığından belli bir bölge ve bölgenin stilinden bahsetmek zordur.

KAYNAKÇA

- ADRIANI, A. (1933). "A Proposito dele Repliche delgi HermesLansdowne e Richelieuesistenti del MuseoNazionale di Napoli", *Bull Com*, S. 61, s. 59-78.
- BIEBER, M. (1962). "TheCopies of theHerculaneumWoman", *Proceedings of theAmericanPhilosophicalSociety*106,s. 11-134.
- DİNÇ, M. (2015). "Manisa Müzesi'ndeki Hellenistik-Roma Dönemi Heykelleri", (Ed.), Serra Durugönül, *Manisa Müzesi'ndeki Heykeltıraşlık Eserleri*, s. 30-96, İstanbul: Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları.
- FEJFER, J. (2008). *Roman Portraits in Context*, Berlin-New York: Walter de Gruyter.
- HARRILL, J.A. (1995). *TheManumission of Slaves in EarlyChristianity*, Tübingen: Mahr.
- IŞIK, E. (1988). *Lydia Mezar Stelleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İNAN, J. (1975). *Side'nin Roma Devri Heykeltıraşlığı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İNAN, J. ve ROSENBAUM, E. (1979). *Römischeundfrühbyzantinischeaus der Türkei: NeueFunde*,Mainz am Rhein: vonZabern.
- KRUSE, H.J. (1975). *RömischeweiblicheGewandstatuendes 2. Jahrhunderts n. Chr.*,Göttingen.
- LIPPOLD, G. (1911). "JünglingsstatuevonAntikythera", *JDI*, S. 26, s. 271-280.
- MADERNA, C. (1988). "Iuppiter, DiomedesundMerkuralsVorbilderfürrömischeBildnisstatuen", *LIMC V Hermes*, Zürich.
- OEDEKOVEN, K. H. (1960). *Collection*, Germany.
- ÖZGAN, R. (2013). *Roma Portreleri I*, İstanbul: Ege Yayınları.
- RIDGWAY, B. S. (1972). *Museum of Art, ClasscialSculpture, Catalogue of the Collection, Rhode Island School of Desing*, Providence, Rhode Island.
- SARAÇOĞLU, A. (1997). *Antakya Yöresi Mezar Stelleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SMITH ve LENAGHAN (2008). *Aphrodisias'tan Roma Portreleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ŞAHİN, M. (2000). *Miletopolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- TEPEBAŞ, U. ve DURUGÖNÜL, S. (2013). "Arkaik-Roma Dönemi Heykeltıraşlık Eserlerinin Kataloğu ve Değerlendirilmesi", (Ed.) Serra Durugönül, *Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu*, s. 35-145, İstanbul: Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları.

¹⁷ İnan-Rosenbaum, 1979: 78, Kat. Nr. 24.

Res. 1

Res. 2

Res. 3

Res. 4

Res. 5

Res. 6

Res. 7

Res. 8

Res. 9